

Universitätsbibliothek Wuppertal

Omnia Divini Platonis Opera

Plato

Basileae, 1551

Dialogus nonus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-245](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-245)

Sed natales quos hic commemorat deos, non ascendunt signa, signorumque dominos planetas astronomico more debemus accipere: sed ideam generis humani principium, demonemque nostrae uitae custodem. Denique monet timendam esse superiorum indignationem, & inferiorum punitionem. Monet mortem non esse supplicium ultimum, sed ultra hanc esse supplicia inferiorum, eaque uerissime omnino narrari.

DIALOGVS NONVS DE LEGIBVS,

VEL DE LEGVM LATIONE.

VDICIA uero si post haec superioribus actionibus convenientia reddantur, naturalis utique ferendarum legum ordo seruabitur. Sed de iudicijs quidem agriculturae, similibusque dictum est: de maximis uero iudicijs & iudicibus sigillatim nondum diximus, de his ergo deinceps dicimus. CLIN. Probe. ATHEN. Turpe quodam modo uideri potest, leges de huiusmodi rebus, quales tractabimus, illi ciuitati tribuere, quam dicimus recte se omnino ad uirtutis possessionem habituram. Nam cui absurdum non uideatur, si quis in ciuitate instituta putet hominem nequissimum sicut in alijs nasciturum: adeo ut opus sit legum minis hunc praenire, ne talis fiat, ne ue tale committatur, & commissa positae legibus puniantur: quasi possint in hac quoque republica flagitiosissimi homines reperiri? Verum quoniam non ut prisci legumlatores agimus, qui quum deorum filij essent, heroibus, qui & ipsi a dijs nati dicuntur, leges ferebant: sed homines hominibus ista sancimus, uereri par est, ne quis ciuium ita natura indomitus & inexorabilis nobis gignatur, ut quasi legumina fulminis tactu praedura, igni legum etiam fortissimarum decoqui nequeat. Quamobrem si quis forte sacrilegium committere audeat, legem de hoc feremus, quamuis onerosam nobis atque molestam. Enim uero educatum recte ciuem, nec uolumus, nec ualde timemus tam graui morbo laboraturum. Sed serui istorum forsitan & peregrini, peregrinorumque serui, huiusmodi multa aggredientur. Quorum gratia maxime, & quia uniuersa natura hominum imbecillis est, tam de sacrilegio quam de illis, quae aut uix aut nullo modo sanari possunt, leges conscribam. Sed proemia primum secundum ordinem in superioribus institutum, his omnibus quam breuissime praeposenda. Ad eum igitur qui nefaria cupiditate, & die tractus, & nocte excitus templa ut furetur, petit, haec aliquis instructionis & monitionis gratia diceret. O mirabilis uir, non humanum te malum, neque diuinum ad sacrilegia uertit: sed exitialis quidam asylius, a priscis atque in expiatis flagitijs innatus hominibus circumagitans, quem cunctis uiribus effugere debes. Quomodo autem effugies, audi. Quum talis oboritur in animo cogitatio, confuge ad expiationes obsecro. Confuge ad liberatorum deorum sacrificia supplicis. Confuge ad honorum uirorum consuetudines, ubi partim audias, partim tu quoque dicas iusta honestaque ab omnibus esse colenda. Malorum uero consuetudines apprime fugias. Quae si feceris, cessaueritque morbus, bene tecum actum erit. Aliter autem mori satius fore arbitratus, desine uiuere. Cum illis haec exordia cecinerimus, quorum in animos incidit impia quaedam & ciuitati pestifera cogitatio, quicumque ex his paruerint, eos a lege liberos dimitemus: sed hominibus proemia non persuasus, ferentes post haec legem, altius intonabimus. Qui deprehensus in sacrilegio fuerit, si seruus peregrinusue erit, in facie ac manibus, calamitate ipsius literis iniusta, uerberatus prout iudicibus uidebitur, nudus extra fines pellatur. Fortem enim supplicio continentior factus, euadet denique melior. Nullum quippe supplicium lege factum, ad malum tendit. Sed duorum alterum ferere semper solet efficere. Nam aut melior, aut certe minus prauus, qui poenas dedit, fieri solet. Si uero ciuis quispiam aliquid tale in deos, aut in parentes, aut in patriam perpetrare, & ad maximam iniuriam induxisse animum deprehendatur: hunc iudex, quia ex puero bene doctus educatusque a maximo scelere non abstinuit, sanari non posse existimet. Poena huic mors, malorum minimum. Vitiuperatus autem ut exemplo alios iuuet, extra fines perdat. Filij uero eius & generi uniuerso si mores paternos fugerint, quia nati ex malo fortiter uirtutem sequuti sunt, honor exhibeatur & laus. Nullius autem istorum pecuniae in fiscum redigantur, in republica ea in qua sortes easdem semper & aequales permanere oportet. Sed quando quis ea patrauit quae pecuniarum multa luenda sunt, quod supra sortem possidetur, id impendatur

negotiorum
Vide Chir
liades

CC datur

datur, fors integra maneat. Cuius rei exactam ueritatem à descripto censu legum custo-
 des semper iudicibus deferant: ne quis unquam propter indigentiam pecuniarum sua for-
 te priuetur. Quod si quis maiore dignus damno uideatur, nec fideiussione liberalitateq;
 amicorum liberetur, manifestis diuturnisq; uinculis & cæteris opprobrijs puniatur. Pec-
 catum nullum impunitum sit, neque profugus ullus & impunis abeat: sed aut morte ple-
 ctatur, aut uinculis, aut uerberibus, aut ignobiliter sedendo standoq; in sacris ad extremi-
 tates regionis productus, aut pecunijs, ea ratione quam diximus, mulctatus, pœnas luat.
 Iudices autem capitalis criminis legum custodes sint: & optimi quiq; ex eorum nume-
 ro electi, qui anno proxime præterito functi magistratibus fuerint. Quo autem modo ac-
 cusationes citationesq; & similia fieri debeant, posteriores legum latores determinent.
 Suffragiorum autem sententiæ que modum, nostri officij est lege perscribere. Manife-
 ste igitur ista ferantur. Sed ante hæc coram accusante defendenteq; quam proxime serua-
 ta ipsorum dignitate iudices sedeant. Vbi ciues qui ocio abundant, omnes adsint, taliq;
 iudicia diligenter audiant. In quibus cum prima oratio ab accusatore fuerit habita, de-
 fensor alteram dicat. Deinde senior de iudicibus, quæ dicta sunt, omni adhibita dili-
 gentia, sufficienter examinet: post eum cæteri omnes considerent, quodcunque ab ad-
 uersarijs dictum uel non dictum perquirendum singuli putant: qui autem nihil discussio-
 ne sua dignum censet, alteri examinationem ipsam relinquat. At tandem in Vestæ sacra-
 rio scripta quæ tunc conclusa fuerunt, insertis omnium iudicum signis, deponantur. Po-
 stridie rursus eodem in loco congregati, eodem modo examinent, iudicentque: & signis
 appositis, omnibus quæ dicta fuerint, deponant. Quumq; hoc similiter tertio fecerint, si-
 gnis testibusq; sufficienter assumptis, sacrum singuli ferentes suffragium iureiurando per
 Vestam uere iusteq; pro uiribus se iudicatos affirmant: atque ita huic iudicio finem
 imponant. Post peccata in deos commissa, de his dicatur quæ in reipublicæ perniciem
 committuntur. Qui principatum ad hominis arbitrium redigit, eiq; leges subigit, atque
 ita ciuitatem subijcit factionibus, & ui adhibita contra leges seditionibus eam replet: hic
 uniuersæ ciuitati hostis est maximus omnium iudicandus. Secundus ille hostis est, qui
 quamuis particeps huius sceleris non sit, tamen quum amplissimis fungatur in ea repu-
 blica magistratibus, eas coniurationes non animaduertit, & si animaduertit, timiditate
 quadam patriæ non succurrit. Quare unusquisque uir, qui modo alicuius precij ciuis fo-
 re studet, hæc iudicibus referat, eumque in iudicium trahat, qui patriæ insidiatus ui ad ini-
 quam gubernationem uertere illam conatur. Iudices autem huius sceleris sint, qui & sa-
 crilegij, totumque iudicium similiter peragatur: & suffragia quæ multitudine uincunt,
 morte condemnent. Et ut breuiter dicam, peccata patris non luant filij, nisi pater, auus,
 ac proauus deinceps capitis rei sint. Hos autem cum bonis suis, sorte semper excepta, in
 antiquam ciuitas patriam mittat. Et de filijs ciuium, quibus plures quam unus sunt, non
 pauciores quam decem annos nati, eos sorte deligant, quos patres, aut aui paterni mater-
 ni ue nominauerint, nominæque ipsorum Delphos mittant, & qui oraculo Apollinis ap-
 probabitur, huic feliciore fortuna fors & domus destituta reddatur. CLIN. Recte id
 quidem. ATHEN. Communis præterea tertia lex de iudicibus iudicij que modo, ad-
 uersus eos qui proditoris accusati sunt. Et de mansione filiorum atque nepotum siue exi-
 tu è patria una lex aduersus tres similiter sit, proditorem, sacrilegum, & uiolentum legum
 ciuiliū euerforem. De furto autem, siue magnum quid, seu paruum quis furatus sit, u-
 na lex pœnæque similis omnibus sit. Damnatus enim quispiam furti, si ultra sortem bona
 sua sufficiunt, duplum reddat: aliter uinciatur, donec aut illi persuaserit cui debet, aut red-
 diderit. Quod si publicum furtum fuerit, tum demum à carcere liberetur, quum ciuita-
 ti persuaserit, uel duplum reddiderit. CLIN. Quonam modo dicimus hospes nihil dif-
 ferre siue magnum seu paruum sit furtum, siue à sacro loco, seu non sacro sublatum sit, seu
 quomocunque aliter id fiat? Quippe quum multis modis committi furtum possit,
 sceleris uarietatem dissimilitudinem que conijcere legislator debet, nec similibus pœ-
 nis quæ similia non sunt, punire. ATHEN. Opportune ô Clinia impetu currentem me
 retraxisti, & in memoriam quæ olim quandoque cogitaueram redegisti, ad hunc usq; di-
 em leges nullo modo recte constitutas fuisse, ut nobis præsentia considerantibus succur-
 rit dicere. CLIN. Quomodo rursus id dicimus? ATHEN. Congrua profecto imagine
 usi

usi sumus, quando omnes qui haecenus leges recipiunt, seruis illis contulimus, qui ab alijs seruis curarentur. Illud certe ignorare non decet, quod si medicus quispiam eorum qui usu quodam absq; ratione medentur, liberum medicum philosophiaq; studiosum aegrotanti libero colloquentem audiat, dum morbi initia rationibus indagat, & de natura corporum diligentius differit, ridebit protinus: & aduersus illum ea dicet quae hac in re plurimis medicorum in promptu semper esse solent. Non mederis, inquiet, aegrotanti o fatue: sed quasi doctrina non sanitate indigeat, doces. An non recte sic loqui uidebitur? Nonne & nobis merito idem obijciat: quod quicumq; de legibus ut modo nos, differit, non leges condit, sed ciues erudit? CLIN. Fortasse. ATH. Sed feliciter in praesentia nobis contingit. CLIN. Quidnam? ATH. Quod nihil ad ferendas leges nos urget: sed ipsi sponte hac consideratione suscepta, de omni reipublicae disciplina, quod optimum atq; necessarium sit, quomodoq; id peragatur, perspicere nitimur. Cum ergo liceat si uolumus quid optimum sit, aut quid maxime necessarium in legibus considerare, utrum nobis uideatur, tractandum in praesentia eligamus. CLIN. Ridicula haec hospes optio est: manifesteq; nos illis similes facit, qui necessitati ingeni leges ferre ita in praesentia compelluntur, ut in crastinum licere non uideatur. Nobis autem dei auxilio, quem admodum illis qui ex lapidibus uel ex alia quauis materia aliquid construunt, licet fissim ea colligere, ex quibus futura commoda operi absq; ulla festinatione deligentur. Quasi ergo aedificatores minime festinantes, alia modo fundemus, alia hinc ad aedificandum sumamus: adeo ut in ferendis legibus, alia quasi modo ponantur, alia uero quasi iam positae apponantur. ATH. Sic utiq; secundum naturam magis o Clinia compendiaria nobis fiet legum conspectio. Sed illud per deos de legum latoribus consideremus. CLIN. Quidnam? ATH. Multorum scripta sermonesq; in ciuitatibus extant, sunt autem & legislatoris scripta & sermones. CLIN. Quidni? ATH. Vtrum igitur poetarum ceterorumq; scriptorum operibus de ratione uiuendi compositis animum applicabimus: legum uero latorum, nequaquam? an his maxime omnium? CLIN. Istis omnino. ATH. Legislatorem ergo scribentium solum oportet de honesto, bono, iustoq; consulere, doce req; qualia haec sint, & quomodo his agenda, qui felices futuri sunt. Turpe enim est, cum Homerus, Tyrtæus, ceteriq; poetae probe de uita studijsq; hominum scripserint: turpe inquam Lycurgo atq; Soloni, ceterisq; legum latoribus minus id facere. Rectum igitur praeceteris omnibus scriptis leges mirifice praese ferre debent: ceterorum uero scripta probari, si legibus consentanea sunt: sin dissona, derideri. Sic igitur leges ciuitatibus conscribantur, ut patris matrisq; personam lator legum penitus gerat: scriptaq; charitatis prudentiaq; uirtutem habeant potius, quam domini tyranniq; imperium minitantis tantum & describentis, rationem uero nullam penitus assignantis. Consideremus igitur an hac uia nobis progrediendum sit, siue possimus, siue non. Sed accingamur iam: & pro uiribus hac uia procedentes, etiam si pati quicquam necesse sit, tolemus. quod utinam felix sit: eritq; profecto, si deus uoluerit. CLIN. Recte locutus es: quare sic faciamus. ATH. Considerandum est ergo primum, ut ceepimus, diligenter de sacrilegio, de furto, de ceteris omnibus iniurijs, nec grauius ferendum, si in ea ipsa legum descriptione, aliam iam posuimus, de alijs disceptamus. Non enim legum latores iam sumus, sed efficimur modo, & cito fortassis erimus. Verum si de his quae proposui, ita ut dixi, differendum uideatur, edisseramus. CLIN. Sic omnino. ATH. De honestis igitur iustisq; rebus omnibus, inspicere id conemur, quo nos, qui ceteros si non possumus, certe cupimus praecellere, nobis ipsis conuenimus, & quo discrepamus, quo item alij a seipsis. CLIN. Quas quæso inter nos differentias dicis? ATH. Conabor exponere. De iustitia omnino iustisq; hominibus & rebus & actionibus omnes quodammodo consentimus: quod uidelicet omnia haec honesta pulchraq; sint: ita ut si quis iustos homines etiam si corpore deformes sint, secundum ipsum iustitiae habitum pulcherrimos asserat, nemo sit iudicium illius reprobaturus. CLIN. Nemo ferè qui loquatur perperam loqui uidebitur. ATH. Recte igitur. CLIN. Fortè. ATH. Sed uideamus age, si omnia quae iuste fiunt honesta pulchraq; sunt. Omnium uero passiones nobis sunt ferè actionibus similes. CLIN. Quid hoc? ATHEN. Actio utiq; quaecumq; iusta est, quatenus iustitiae, eatenus & honesti est particeps. CLIN. Cur non? ATHEN. Quare passio quoq; iusta, si aequi

honesti atque iustitiae particeps esse dicatur, haud dissona nobis erit oratio. CLIN. Vera loqueris. ATHEN. Si autem passionem aliquam iustam quidem esse affirmabimus, honestam uero negabimus, iustum & honestum inter se dissonabunt. Iusta enim turpissima esse dicentur. CLIN. Quomodo id dixisti? ATH. Nihil difficile cognitum. Leges enim quae prius nobis positae sunt, contraria penitus praecipere his uerbis uidebuntur. CLIN. Quo pacto? ATH. Sacrilegum censebamus iuste moriturum, legum quoque bene positarum hostem similiter. Cumque multas huiusmodi leges scripturi essemus, retraximus nos considerantes has passiones tam multitudine quam magnitudine infinitas esse: iustissimas quidem omnium passionum, sed turpissimas quoque omnium. Nonne sic honesta iustaque modo quasi eadem, modo quasi contraria, uidebuntur? CLIN. Ita uidetur. ATH. Multi igitur dissonae sic honesta iustaque quasi discrepantia, nuncupant. CLIN. Ita prorsus apparet. ATHEN. Sed rursus uideamus o Clinia, quomodo nos de his consentimus. CLIN. Quem dicis consensum? ATH. In superioribus manifeste mihi dictum arbitror. CLIN. Quo pacto? ATHEN. Quod si supra dictum non est, nunc saltem me dicere existimate. CLIN. Quidnam? ATH. Malos omnes omnino non sponte malos esse, quod si ita est, illud quoque sequi necesse est. CLIN. Quid? ATHEN. Iniustum esse malum, & malum non sponte huiusmodi esse, non sponte uero fieri, quod uoluntarium est, nulla unquam ratione potest. Qui igitur iustitiam inuoluntariam putat, iniuste agentem hominem iniuste agere non sponte putabit. Mihi quoque tecum modo conueniendum est, cum omnes non sponte iniuriari fatear: quamuis possit quispiam ambitionis contentionis uel causa illud nobis obijcere: iniustos quidem non sponte iniustos esse, multos tamen illorum sponte iniuriari. Mea quippe sententia non haec, sed illa est. Quomodo ergo uerbis meis ipse conueniam, si me ita o Clinia & Megille interrogabitis: Si ita haec se habent hospes, quid nobis de Magnesiensium ciuitate consulis? Dare ne leges ipsis, an non? Ego uero dare leges consulam. Tum uos ita. Distingues igitur ipsis sponte, atque item non sponte factas iniurias: & illarum maiores, harum uero minores multas conscribes? An omnium pares, cum nullae penitus iniuriae sponte fiant? CLIN. Recte tu hospes. Sed his quae modo dicta sunt, ad quid utemur? ATH. Probe interrogasti. Vtemur enim in primis ad illud. CLIN. Ad quidnam? ATH. Memoria repetamus probe in superioribus nos dixisse, multam magnamque de re iusta turbationem inter nos esse atque dissensionem. Quod refumentes, nos ipsos interrogemus, deceat ne cum differentiam horum nequaquam declarauerimus: quae in qualibet ciuitate ab omnibus praeiudicatis legumlatoribus quasi duae iniuriarum species positae sunt, sponte scilicet & non sponte factae, atque ita uarie puniuntur: opinionem hanc nostram quasi diuinitus dicta sit, in medium inducere: nec eam ulla ratione quomodo recte se habeat confirmare? Minime uero sic decet. Verum necesse est antequam leges ponamus, quemadmodum haec duo sint, & quam differentiam habeant, significare: ut quando supplicium utrique imponimus, quisque intelligat, iudicareque ualeat quodammodo, conuenienter ne an contra impositum fuerit. CLIN. Recte nobis loqui uideris hospes. Oportet enim alterum de duobus nos facere: uel non dicere, nullas iniurias sponte fieri: uel antequam ad alia pergamus, quomodo recte dicatur, exponere. ATH. Horum ego alterum minime patiar, ut uidelicet quod ita esse existimo, negem. Nec officij mei id esset, neque pius. Quomodo autem haec, si in eo quod est sponte fieri, & non sponte, minime differant, duo sint, & quo alio differant, quodammodo aperire conemur? CLIN. Non aliter certe hospes ista nos intelligere possumus. ATHEN. Ita fiet. Age igitur, nonne multa inter ciues in commutatione consuetudineque damna & incommoda fiunt, in quibus uoluntarium & inuoluntarium abundare uidentur? CLIN. Quid nisi? ATHEN. Nemo uero non incommoda nocentiaque iniurias putet, duplicem quoque in ipsis esse iniuriam arbitretur, non sponte alteram, alteram sponte commissam. Damna enim omnium non sponte facta, nec numero, nec magnitudine, minora illis sunt, quae sponte fiunt. Sed considerate quaeso utrum deinceps ueri aliquid afferam: an penitus nihil. Num enim o Clinia & Megille, si quis cuiquam nocet nolens, dicam iniuriari nolentem? aut propterea quasi iniuriam non sponte factam in legibus istud ponam, immo nullam id damnum iniuriam dicam, siue maius siue minus sit. Saepem etiam eum, qui utilitatem minus recte contulit, iniuriari dicimus, si haec minime superat. Nam ferme o amici,

nec

nec si quis conferat, nec si contra quicquam auferat, par est ut iustus aut iniustus ita simpliciter appelletur. Non igitur id, sed si probis moribus iustoque modo profit alicui, uel oblit, an contra, hoc est legumlatori considerandum; & ad hæc duo illi respiciendum, ad iniuriam dico & nocumentum: ita ut ad indemnem integrumque statum pro uiribus queque perducatur, amissum restituatur, quod decidit, rursus confurgat, occisum uulneratumque reparatur: semperque conandum ut discordiæ nocuentis suscitatae, per leges in amicitiam redigantur. CLIN. Probe ista dicuntur. ATH. Iniusta itaque damna emolumentaque, si quid forte ex iniuria sequatur lucri, quasi morbos animi, si sanabilia sunt curare oportet. Cura uero iniustitiæ illuc feratur. CLIN. Quoniam. ATHEN. Ut quisquis iniurias seu magnas siue paruas commisit, per doctrinam corrigatur à lege, cogaturque omnino, ut uel nunquam amplius tale quid audeat sponte committere, uel rarius admodum, pœnæ impositione deterritus. Profecto legum optimarum officium esse dicimus, ita animos hominum instituire, ut oderint iniustitiam: iusti uero naturam uel diligant, uel saltem non oderint: siue operibus seu uerbis legislator id assequatur, seu uoluptate siue dolore, uel honore uel infamia, aut pecunia mulctando aut donis, aut alio quouis modo id faciat. Quos uero insanabiles legislator esse senserit, ultimo supplicio hos afficiet, non ignorans fatius fore his qui insanabiles sunt, mori quam uiuere, ac si uita priuantur, dupliciter prodesse cæteris. Nam horum exemplo à peccato cæteri deterrentur, & improbis hominibus ciuitas ipsa mundatur. Hac de causa insanabiles homines morte legis conditor plectet, alia minime. CLIN. Moderate admodum hæc abs te dicta uidentur, sed iterum iniuriæ damnique differentiam, & quomodo sponte fiant, clarius te dicentem libenter audiremus. ATH. Et facere conabor, & dicere, ut iubetis. Constat sane, quod de anima inter uos differentes hoc sæpe dicitis, & auditis, unum in ea affectum siue partem natura inesse, quam iracundiã dicimus, contentiosam atque difficilem, quæ inconsiderata uel multa euerit. CLIN. Proculdubio. ATH. Voluptatem autem non eandem cum ira dicimus, sed ex contraria potentia dominantem: quæ persuasione simul & uiolenta quadam deceptione compellit, ut quicquid ipsa uelit, hoc peragas. CLIN. Et maxime quidem. ATH. Tertiam delinquendi causam quisquis ignorantiam posuerit, non errabit. Sed qui hanc bipertito distinxerit, legumlator melior erit: alteram quippe simplicem is ponet, alteram duplicem, & simplicem quidem leuium peccatorum causam arbitrabitur: duplicem uero uocabit, quando non ignoratione solum quispiam detinetur, sed etiam sapientiæ opinione inflatus, quæ omnino ignoret, ea scire se prorsus existimat. Hanc si uires roburque consecuta fuerit, ingentium turpissimorumque scelerum causam esse censebit: si autem inbecillitate prematur, peccata & puerorum & seniorum inde profecta, peccata quidem esse putabit, & illis tanquam peccantibus leges præscribet, sed mitissimas omnium, plurimamque ueniam & indulgentiam plenas. CLIN. æquum id est. ATHEN. De uoluptate atque ira consentimus ferme omnes, alios quidem homines illas uincere, alios uinci. Atque ita est omnino. CLIN. Ita prorsus. ATHEN. Ignorantiam uero alios superare, & ab alijs superari, nunquam audiuius. CLIN. Vera narras. ATHEN. Singula hæc ad se rapere hominem dicimus, sæpe simul ad contraria tractum. CLIN. Immo sapissime. ATHEN. Nunc iam tibi quid iustum, quid uel iniustum dico, clare absque ulla ambiguitate exponam. Ira namque atque timoris, uoluptatis & doloris, inuidiæque cupiditatis tyrannidem in animo, siue noceat, siue non, omnino iniustitiam nomino. Sed opinionem optimi, qua uidelicet ratione ciuitas, uel priuati aliqui putabunt, si animo dominata omnem uirum exornet etiam siquid minus recte illi successerit, iustitiam nomino: & quicquid inde gestum est, iustum appello: atque eos qui huiusmodi principatui libenter parent, optime uiuere duco. Illiusmodi uero damnum iniuriam non sponte commissam plurimi opinantur. Nos autem de uocabulis non contendimus. Verum quoniam tres peccatorum species dictæ sunt, memoria hæc primo diligentius repetendæ. Doloris quidem quem iram timoremque uocamus, unam speciem arbitramur. CLIN. Prorsus. ATHEN. Voluptatis rursus cupiditatemque alteram. Spei autem ac de optimo ueræ opinionis appetitionem desideriumque, speciem tertiam. Quibus rursus bipertito diuisis, species quinque conficiuntur: quibus leges inter se differentes speciebus quinque in duobus generibus sunt ponendæ. CLIN. Quæ sunt ista genera? ATHEN. Alterum quod uel & aperte com-

mittitur: alterum quod clam & cum deceptione in tenebris. At non nunquam utroque agitur. Quod si iure tractabitur, asperrimis legibus coercebitur. CLIN. Aequum est. ATH. Sed redeamus illuc iam, unde huc digressi sumus: terminandisque legibus incumbamus. Erat autem nobis propositum de sacrilegis, de proditoribus, de his qui mutando rempub. leges corrumpunt. Horum aliquid quis forte committet, propter insaniam, uel morbo, uel senio pressus, uel in ætate puerili constitutus, ita ut ab istis nihilo differat. Ac si tale quippiam electis iudicibus fecisse declarabitur, ipsoque sicut defensionem referente sic affectus iudicabitur commisisse, damnum quod intulit simplex omnino restituat: cætera sibi remittantur, nisi homine interfecto, mundus adhuc à cæde non sit. Sic enim aliò profectus, annum peregrinetur. Et si prius quam constitutum à lege tempus præterierit reuersus fuerit, aut etiam intra fines deprehendatur, in publico carcere biennio à legum custodibus detineatur: posthac liber à uinculis esto. Sed ut incepimus, de unaquaque specie cædis leges absolutius conscribamus. Et primo quidem de ui & non sponte factis dicamus. Si quis in certamine publicisque gymnasiis non sponte, siue confestim, siue postea ex uulneribus secuta mors sit, amicum hominem interfecerit, uel in bello similiter, uel in exercitatione bellica magistratibus instituta, siue nudis corporibus, seu ad imitationem ueri belli armatis, secundum legem à Delphico Apolline latam mundus sit. Omnes autem medici qui curantes non sponte occiderint, mundi sint. Quod si manu sua quispiam non sponte, siue nudo corpore, siue instrumento, uelo, uel cibo potuue, ignis frigoris ue & fluctus adiectione, aut priuatione spiritus, siue id suo corpore, siue per alia quædam faciat, aliquem interfecerit, omnino ut manu propria interfecto existimetur: atque ita ut dicam plectatur. Si alienum seruum interemerit, suumque putauerit: domino damnum restituat uel duplum precij reddat. Quanti uero precij fuerit seruus à iudicibus statueretur. Purgationibus uero pluribus maioribusque utatur quam qui certando aliquem interfecerunt. Quarum idonei sunt interpretes, hi quos dei comprobauit oraculum. Sin uero seruum suum, purgatus secundum legem, sit absolutus. At si liberum quis non sponte hominem interfecerit, iisdem purgationibus utatur, quibus qui seruum peremit. Et prisicum mysterium non contemnat. Fertur enim interfectum ui hominem qui libere uixit, interfectori proximo statim post mortem tempore irasci, ac propter uolentiam mortem, terrore turbationeque plenum, maxime si uiderit interfectorem inter suos more solito uiuere, interfectorem ipsum eiusque actiones, uim ad hoc suppeditante memoria, cunctis uiribus terrere, atque turbare. Quare opus est ut homicida interfecti hominis gratia anno integro exul à patria, omnique ea regione procul uitam ducat. Sin uero qui interijt peregrinus fuerit, à patria quoque peregrini annuo tempore homicida pellatur. Huic legi si obtemperauerit, genere proximus interempto, qui utrum paruerit attendet, illi ueniam præstet, qui etiam pace ipsi reconciliatus & æquus omnino erit. Sin uero non obediuerit, sed cum immundus sit templa deorum petere sacrificareque audeat, uel statuto tempore uniuerso non peregrinabitur, genere proximus interempto id iudicibus deferat, eumque de cæde accuset, & dupla omnia sumat ab eo supplicia. Quod si proximus ille neglexerit, quasi scelere in ipsum reuoluto, ipso uidelicet interempto passionem in illum conuertente, à quolibet uolente accusetur, & quinque annos patria carere cogatur. Si peregrinus non sponte peregrinum in ciuitate occiderit, eadem lege à uolente quocumque id iudicibus deferatur, & similiter iudicetur. Sin uero incola id fecerit, anno exulet uno. Quod si peregrinus omnino peregrinum, siue incolam siue ciuem necauerit, ultra purgationem tota etiam à regione in qua leges huiusmodi dominantur, per omnem exulet uitam. Ac si contra leges redierit, morte à legum custodibus puniatur: & bona si qua possideat, proximo interfecti tradantur. Quod si non sponte quispiam in eam regionem delatus fuerit: tempestatis quidem ui & fluctu maris depulsus, nauigandi oportunitatem pedibus mare tangens expectet: ui autem per terram ab aliquibus adductus, à magistratu cui primo res delata fuerit, soluendus est, & intactus in exilium retrudendus. Si quis uero manu sua liberum hominem ira concitus interfecerit, bipertito iram primo oportet distinguere. per iram enim facit & qui subito absque uoluntate interimendi uerberibus, uel quouis modo interfecit, ita ut confestim post impetum poenitentia sequatur: & qui contumelia uel iniuria lacesciti, ideoque in uindictæ cupiditate perseverantes, postea uolentes

lentes interfecerunt: nec poenitet ea fecisse. Duplicem igitur caedem ponere placet, utraq; ira factam. Quas inter uoluntarias & inuoluntarias actiones medias iure posuerim. Neutra enim uoluntaria reuera uel inuoluntaria est, sed altera alterius est imago. Nam ille quidem qui iram seruat, nec repente, sed cum insidijs se postea uindicat, homicida uoluntarij est persimilis: & qui non seruat sed primo irae impetu fertur, & absq; praemeditatione interficit, inuoluntarij homicida similis iudicatur. Non tamen omnino inuoluntarius est, sed inuoluntarij habere similitudinem dicitur. Quocirca per iram commissae caedes, difficile determinantur: utrum uoluntariae an contra, ponendae sint. Optima igitur & uerissima sententia est, utraq; imagines appellare, easq; seorsum ita distinguere, ut altera consulto, altera inconsulto committi dicatur. Maiora uero supplicia illis decet imponere qui consulto per iram interfecerunt. Illis contra, qui repente & inconsulto, leuiora. Nempe quod grauiori malo simile, asperius: quod uero leuiori, mitius puniendū. Ita certe nostris legibus agendum est. CLIN. Ita prorsus. ATHEN. Sed de ira iterum repetentes ita dicamus. Si quis manu propria liberū hominē ira concitus incōsulto occiderit, caetera quidē eadē patiatur mala quae & homicida, qui non per iram occiderit, debent: sed duobus omnino ad iram suam coercendam exulet annis. Qui uero per iram quidē sed ex insidijs liberum quenq; occiderit: caetera similiter ac primus cogatur facere. Non autem biennium tantū ut ille, sed triennium exulet, ut ira eius diuturnior diutius puniatur. Vniuersalis autem istorum haec dispositio sit. Nempe difficile est, sigillatim exacteq; de his leges ponere. Aliquando enim quae truculentior caedes lege statuta est, leuior uidetur: nō nunquam contra, quae leuior, truculentior, prout atrocius, aut mitius gesta est. Vt plurimum uero, quēadmodū modo diximus, ista cōtingunt. Sed haec omnia legū custodes cognoscant. Cum uero restituendorum exulum tempus aduenerit, XII ad fines regionis mittant, qui diligenter consideratis omnibus per id tempus exulum actionibus, pudoris eorum receptionisq; iudices fiant. Illi uero horum magistratuū iudicio acquiescāt. Quod si post restitutionem alteruter horū ira cōmotus similiter peccauerit, perpetuo exulet, & si rursus redierit, non aliter q̄ peregrinus rediens puniatur. Siquis ita seruum suum necauerit, purgetur. si alienum, damnū domino in duplo restituat. Siquis homicida legibus non paruerit, sed nondum purgatus, forum, gymnasia, caeteraq; sacra ingressu suo contaminauerit, quicunq; uelit tam istum quam interfecti cognatū haec negligentē, in iudicium uocet, & in duplo tum pecuniam tum caetera persoluerē cogat: quodq; solutū est, ipse secundum legem accipiat. Si seruus ira concitus dominum suum interimat, occisi hominis cognati quomodo uelint ipsum interficiant, mundi q; à crimine sint, dum modō uiuum non conseruauerint. Sin uero seruus non dominum suum sed alium liberum per iram necarit, à domino suo, interfecti cognatis tradatur: qui utcunq; uelint, omnino ipsum interimāt. Si pater aut mater (accidit enim quamuis raro) per iram uerberibus seu quouis modo filium uel filiam interficiat, perinde ac caeteri homicide purgetur: & triennium exulet. Ac post ipsam restitutionem maritus ab uxore, uxorq; à marito separentur. Nec simul amplius liberis procreandis operam dent: neuterq; horum simul cum eo habitet, cuius filium uel fratrem occidit, nec unā cum eo sacris communicet. Et qui impietate animi his legibus non paruerit, ut impietatis reus à uolente quolibet accuset. Si uir uxore, aut uxor uirum per iram necauerit, purgetur similiter, & triennium integrum exulet. cumq; redierit, nec sacris cum liberis suis communicet, nec una mensa utatur. Quod si non seruet genitor aut filius, impietatis reus à uolente quolibet accusetur. Frater uero si fratrem aut sororem, & soror si sororem, uel fratrem ira occiderit, non aliter quam parentes qui liberos interfecerunt & purgetur & exulet: nec post reditū sacris & mensa cum illis cōmunicet, quos fratribus aut sororibus filijs ue priuauit. Qui legem hanc transgredietur, iure ut impius cōdemnabitur. At uero cum quis adeo uictus ab ira fuerit, ut insano iracundiae furore parentem interemerit, si parens antequam mortem obiret, sponte interfectore suum à cede liberauit, sicut qui sponte caedem commiserunt purgatus, caeterisq; similiter factis, mundus sit: sin uero non liberauit, multis legibus reus sit, qui necauit. Nam ultimis supplicijs, caedis, impietatis, sacrilegij subiectus erit: quia sacrilegio genitoris animā abstulit. Quare si possibile esset sapius aliquē mori, iustissimum esset sapius patricidā interfici. Nam cui ne pro defensione quidē sua si à parentibus interficiat lege ulla conceditur ut parentes à quibus

Ira uel incōsulto, uel consulto

in lucem æditus est interimat, sed omnia potius sustinere præcipitur, quam quicquam huiusmodi facere: quomodo aliter iuste punire hunc oportebit? Lege igitur ira concitato ad patricidium mors sanciat. Si orta seditione uel quouis modo frater fratrem in se impetum facientem pro defensione sua interimat, quasi hoste perempto purus sit. Quinetiam si ciuis ciuem, aut peregrinus peregrinum, uel peregrinum ciuis, uel econuerso, defendendo se, interfecerit, similiter mundus sit. Eodem modo, si seruus seruū. Sin uero seruus liberū se defendens interimat, iisdem legibus quibus & parricida sit subiectus. Quod uero de liberatione à cæde parentis diximus, idem quoque de liberatione omnium dictum intelligatur. Siquis ergo aliorum omnium alicui sponte dimiserit, quasi non sponte cæde commissâ purgetur qui interfecit, & annum exulet unum. Sed uolenta iam & inuoluntaria ac per iram commissâ de cæde mediocriter exposita sunt. Quæ uero sponte in his secundum omnem iniustitiâ ex insidijs propter uoluptatum cupiditatumq; inuidieq; tyrannidem committuntur, deinceps dicamus. CLIN. Recte dicis. ATHEN. Primum igitur quot uoluntariæ cædis causæ sint, pro uiribus declarem. Maxima uero huius causa est: cupiditas animæ libidinibus exagitata dominans: quæ in eo ardore consistit maxime qui multorum animos uehementer inflamat. hæc sane ea uis est, quæ propter naturam & ignorantiam diuitiarum inexplebilem gignit auaritatem. Ignorantiæ uero causa est, quod non recte laudantur diuitiæ. Quippe tam Græci quam Barbari, diuitias cum tertium bonorum teneant locum, in primo ponunt: atq; hac sententia seipsum simul & posteros perdunt. Optime sanè & pulcherrime uiueremus, si uera de diuitijs sententiâ ubiq; prædicaretur. ea est, quod diuitiæ corporis gratia sint: corpus autem animi gratia. Quare cum bona ea sint, quorū gratia possidendæ diuitiæ sunt, tertium gradum post uirtutē animi corporisq; tenebunt. Hæc ergo ratio nos tanq; magistra docebit, non oportere hominem qui felix sit futurus, diuitias quomodocunq; sed cum iustitiâ & tēperantiâ quærere. Sic enim cædes cædibus puniendæ in ciuitatibus nullæ cōmitterentur. Nunc uero quem admodum in huius disputationis principio diximus, unū hoc est, & maximū, quod uoluntariæ cædis maxima supplicia facit. Alterū est, ambitiosi animi habitus: unde inuidiæ nascuntur, primum quidem ipsi inuido truculentæ, deinde etiam optimatibus ciuitatis. Tertium locū ingentes iniustæq; formidines possident: quæ cædes multas pariunt, quando ea sunt alicui gesta, uel ad præsens geruntur, quorū neminē uellet esse consciū. Quare illos qui talia indicaturi uideant, si non aliter potest, morte è medio tollit. Ad hæc omnia, procermia sint quæ diximus: ac præterea sermo quē multi ex his qui sacris student solennitatibus, & audiunt & credunt, q̄ homicidæ apud inferos puniuntur: & rursus huc reuersi, pœnas necessario secundū naturam debitas pendunt. Quippe quæ alijs fecerunt, ab alijs quoq; perpeti simili sorte in hac uita cogunt. Illi igitur qui persuasus fuerit, quod huiusmodi procermio monitus talia supplicia extimuerit, nullā ad hæc opus est legem ponere: sed homini cōtra affecto, lex ista scribat. Qui consulto ciuem suū manu propria per iniuriam interfecerit, primū à tēplis, à foro, à portibus, & ab omni cœtu cōmuni, ne præsentia sua hæc maculet, procul absit, siue quis adesse interdixerit, siue nullus. Lex enim ipsa interdicit atq; ita id uetat, ut pro uniuersa ciuitate interdiceret semper, & interdictura esse uideatur. Deinde qui eū nō persequit ut decet, nec ab his arcet, de cognatione interfecti usq; ad patruales & cōsobrinos, primū scelus deorūq; odia in ipsum uertant, sicut uulgo legis imprecatio & maledictio dicitur: deinde reus sit cuiq; interfectū ulcisci uolenti. Qui aut persequi uolet, cum omnia fecerit, quæ uel de luendi criminis obseruatione uel de alijs quibuscunq; facienda deus instituit, & quæ prædicenda sunt prædixerit, pergat, homicidamq; secundum legem dare pœnas cōpellat. Hæc aut faciendæ esse, precibus sacrificijsq; deorū, quibus ne cædes in urbibus fiât, curæ est, facile legislator suadere potest. Sed qui dii sint isti, & quomodo secundum dei mentem maxime hæc iudicia peragantur, legū custodes cum interpretibus aruspibusq; & deo declarent, atq; ita iudicia pœnasq; disponant. Iudices uero harum rerū illi sint, quibus sacrilegij puniendi data est auctoritas. Qui aut cōdemnatus fuerit, morte pœnas luat. & quoniā non impie solum, sed imprudenter quoq; peccauit, in regione interfecti sepeliri non debet. Quod si fugerit, neq; iudicium sustinuerit, perpetuo exulet. Et si unquam citra fines fuerit deprehensus, qui primus illi obuius erit cognatorum interfecti uel ciuium, impune interimat: aut uinctum magistratibus

Quæ à uolē
tibus & sci
entibus

tibus tradat huius rei iudicibus occidendum. Quod si quis hunc defensurus accesserit, pro eo fide iubeat quem tutatur, trisque is fideiussores quos iudices ipsi sufficientes putauerint, afferat: qui iudicio illum se sistere promittant. Id si quis facere noluerit uel non poterit, uinctus a magistratibus, iudicio referuetur. Verum si quis non propria manu, sed uoluntate, consilio, insidijsque hominem interfecerit, & cum causa cædis sit animoque impurus, in ciuitate habitet: condemnatus similiter puniatur: præterquam quod fideiussores non præbebit, & condemnatus propria non carebit sepultura. Cætera huic quemadmodum de superiore diximus fiant. Hæc eadem peregrinis aduersus peregrinos, ciuibusque ac peregrinis uicissim & seruis aduersus seruos, de cæde propria manu facta, & de illa quæ consilio insidijsque commissa est, statuta sint: nisi quod fideiussionem præbere istos, quemadmodum illos qui propria manu interfecerit, censemus. Si seruus liberum sponte siue manu sua siue consilio interemit, condemnatusque fuit, trahatur a publico lictore ac uindice ad interfecti monumentum, uel unde illud cernere queat, uerberatusque prout iuret qui iudicio eum conuicit, si ita cæsus adhuc uiuat, ad necem usque cædatur. Siquis seruum nihil iniuriatē timens ne turpe quid a se factum indicet, uel alia huiuscemodi causa inductus morti tradiderit: quasi ciuem necauerit sic puniatur. Accidunt quandoque nonnulla de quibus leges ponere graue est atque molestum: & non ponere impossibile. Huiusmodi sunt cognatorum uoluntaria & iniusta cædes, siue manu propria siue consilio insidijsque illata, quæ in ciuitatibus male gubernatis plurimum committuntur: sed nunquam etiam ubi non credideris, fiunt. Ad hæc scelera deuitanda, oratio superior reperitur. Fortè namque his auditis a sceleratissima cæde sponte aliquis abstinebit. Fabula enim uel sermo, uel quouis alio nomine appellanda oratio, manifeste a priscis sacerdotibus dicta est, iustitiam specularicem omnium atque uindicem, ad cognatum sanguinem ulciscendum, lege quam modo diximus, uti. Nempe illam constituisse, ut quisquis aliquid huiusmodi perpetravit, idem necessario patiat. Ut si quis patrem morti tradidit, ipse postea certis temporibus uolenter a filijs occidatur. sin uero matrem peremit, ipse postea particeps naturæ muliebris effectus necessario tandem a filijs suis interimatur. Communi enim sanguine maculato, non esse aliam purgationem, nec posse aliter abstergi maculam: nisi eadem cæde simili similem anima scelerata lustrauerit, totiusque cognationis iram sedauerit. Ab his ergo sceleribus coercere homines oportet, suppliciorum eiusmodi quæ a dijs inferuntur, metu. Si qui uero in tam miseram calamitatem inciderint, ut patrem uel matrem, fratrem, uel filium sponte atque consulto uita priuare audeant: mortalibus legumlator sic de huiusmodi scelere sanciet: ut & arceant a publicis sacrisque locis, ut supra dictum est, & uades similiter requirantur. Et qui cædis huiusmodi condemnatus fuerit, tam a iudicibus ministris que a magistratibus occidat, trahaturque extra urbem in statutum triuium nudus, ubi singuli magistratus pro uersa ciuitate in mortui caput lapidē mittant, atque ita ciuitatem omnem purificent. Demum ultra regionis fines portatum, secundum leges insepultum efficiant. Sed quid de illo iudicandum, qui proximum atque amicissimum cæde perdidit: qui dico seipsum uita & sorte factorum, uel scelerata priuauerit: non iudicio ciuitatis, nec tristi & inuitabili fortunæ casu coactus, neque pudore aliquo extremo compulsus: sed ignauia & formidolosi animi imbecillitate, iniuste sibi mortem consciuerit? Quæ purgationes, & quæ sepultura huic lege conueniat, deus ipse nouit: proximi tamē huic genere ab interpretibus legibusque harum rerum hæc exquirant: & quemadmodum ab his statutum fuerit, ita faciant. Sepultura igitur istis solitaria fiat, ubi alius nemo condatur. deinde in his locis sepeliantur que de duodecim regionis partibus ultima, deserta, innominataque sunt: sic obscuri, ut nec statua, nec inscripto nomine sepulchra notentur. Si iumentum aut aliud animal hominem interficiat, nisi publico in certamine id fecerit, interfecti hominis propinquus id iudicibus deferat. Et agrorum curatores illi quibus quotque propinquus ipse mandauit, iudicent, & damnatum iumentum extra regionis fines interficiant. Quod siquid inanimè præter fulmen aut aliud telum diuinitus missum, anima hominem cadentem ipsum, aut ipsum cadens priuauerit: genere propinquus interfecto, proximum in uicinia ad hoc constituat iudicem. atque hæc & cætera prout erga mortuum ipsum conuenit, pro suisque & cognationis totius expiatione perficiat. Quod uero damnatum fuerit, ut de animalibus dictum est, exterminet. Si quispiam uita priuatus reperitur, & ignotus homicida sit, nec diligenter

Interfecto
res sui ipse
forum

diligenter quærentibus inueniatur, prædictiones ut in alijs fiant: & in foro publice præconio prædicetur, ut qui hunc uel hunc necauit, quia cædis reus sit sacra loca non ingrediatur, & uniuersam deserat regionem: nam si deprehensus fuerit occidetur, atque extra regionis fines insepultus eijcietur. Vna ergo lex ista nobis præcipua de cæde, sancita sit. Ac de his satis. Nunc dicamus, in quibus recte mundus est, qui occidit. Qui noctu furem domum suam ingressum interemit, mundus sit. Et qui spoliatorem in defensionem suam, similiter. Et qui mulierem liberam aut puerum ad rem ueneream ui subegit, impune non ab eo solum, cui uis est illata, uerum etiã à patre, fratribus, filijsq; uita priuetur. Maritusq; si uim uxori inferentem perimat, lege mundus sit. Ac si quis etiam patri haudquam per scelus cædem patranti, aut matri, aut filijs, fratribus uel, aut coniugi opem ferens quempiam interfecerit, mundus sit. Hactenus de uiuentis animæ educatione & disciplina, qua si prædita est, uiuendum illi sit, sin contrã, non sit uiuendum, leges cõscripsimus. Præterea de cædibus uolentis, quò puniendæ sint. Ac etiam de nutritione disciplinaq; corporũ satis in superioribus dictũ fuit. Deinceps quæ uolentæ sunt actiones & uoluntariæ, & inuoluntariæ, quæ & quot sint, & quibus supplicijs cõmode reprimendæ, prouiribus determinetur. Recte enim hæc post illa tractantur. Vulnere nanq; membrorũq; per uulnera truncationes uilis etiam legumlator post cædem locabit. Hæc sicut cædes distinguuntur. Nam alia nõ sponte, alia ira, quædam timore, quædam spõte consultoq; fiunt. Quorum omnium huiusmodi exordium sit. Necesse est leges hominibus ponere, ut secundum leges uiuant. Nam si absq; his uiuerent, nihilo à feris atrocissimis discreparent. Cuius rei causa est, quia nullius hominis ingenium ita natura institutũ est, ut quæ ad publicum humanæ uitæ bonum cõferunt, sufficienter cognoscat: & si cognouit, ut optimũ id quod nouit, semper agere possit ac uelit. Nam primum difficile est nosse quod ciuili ueræq; arti non proprium sed publicum necessario est curandum: Publicum quippe ciuitates connectit atq; coniungit, proprium dissipat: quod uel tam publice q; priuatim præstat commune quam proprium bene disponere. Deinde licet aliquis forsan hæc ita se habere sufficienter arte cognoscat, tamen si tanta cum licentiã ciuitatis imperium teneat ut nulli rationum relationi subiectus sit, nunquã in ea sententia per totã uitam permanere poterit, ut publicum in ciuitate tanq; præcipuum bonum augeat: priuatum uero post publicum ponat. Sed ad utilitatẽ propriam, priuatamq; cõmoditatem natura ipsum semper mortalitatis impellet: quæ absq; ratione tam dolorem fugit q; uoluptatem prosequitur: atq; hæc utraq; iustiori melioriq; præponet: & tenebris obruta, malis omnibus tandem seipsam omnino ciuitatemq; replebit. Profecto si quis hominum diuinæ sortis fauore ea natura præditus esset, ut cognosceret publicum bonum, ad idq; generose ac semper intendere, nullis legibus sibi dominaturis egeret. Quoniam nulla lex, nullus ordo scientia melior præstantiorq; habetur: nec fas est mentem alicui subijci atq; seruire: sed potius si ita uera liberaq; sit, omnibus dominari. Nunc uero nusquã hæc reperitur: sed minimũ quid ipsius apparet. Quare quod secundo loco est, eligere decet: ordinem atq; legem, à quibus plurima quidem perspiciuntur, omnia uero uideri nequeunt. Sed his horum gratia propositis, statuamus iam quid pati uel soluere debeat qui alium uulnerauit, uel aliter obfuit. Cuiq; enim facile est singula huiusmodi recte comprehendere: utrum uidelicet quis uulnerauerit, an non: quem, qua in parte: quo pacto. Hæc enim singula innumerabilia penè sunt, & inter se maxime differunt. Hæc aut iudicio cuncta, uel nihil horũ cõmittere, impossibile est. Quippe illud unũ in omnibus cõmittere necesse est: utrum factum unumquodq; horũ sit, an non. Nihil etiã de multa iniuriantis cõmittere, sed magna paruaq; omnia lege determinare, impossibile est. CLIN. Quomodo igitur post hæc dicendũ est? ATHEN. Sic utiq; quod quædam iudicio concedere legislator debet: quædam non debet: sed ipse determinare. Cæterum ut intelligatur, quæ arbitrio & prudentiã iudicũ relinquenda sunt, quæ ue ab ipso legum conditore determinanda, sic exponemus. Grauis profecto & toti ciuitati cõmunis ibi pestis innascit, ubi iudicia ignaua muta q; sunt: opinioniones iudicum in uicem occultæ manent, & clam sententiã ferunt. Ad id præterea durius, quãdo non silentio agitur: sed ceu theatra clamore omnia personant: & rhetores quidẽ tum laudant, tum uituperant: atq; ita uicissim dijudicant. Talibus quidem iudicij si quis necessitate quadã urgeatur dare leges, infortunatum esse ducimus. Sed qui dare cogetur, minimas duntaxat multas

Quos impune est occidisse

De uolentis

Publicũ ciuitates cõnectit atq; coniungit, proprium dissipat

Quæ ex legibus quæ ex aquo & bono

xat multas

xat multas iudicibus ijs committat: plurima uero & maxima quæq; in ferendis legibus ipse declarat. Vbi uero iudicia recte pro uiribus constituta sunt, iudicesq; bene educati et omni diligentia approbati, rectissime multa iudicibus de punitione conditioneq; condemnatorum committi possunt. Nemo igitur nos incuset, si ipsis nunc maxima multaq; preterea legibus non ordinamus: quæ uel minus eruditi iudices possent cōspicere: dignamq; singulis delictis multam pœnamq; accommodare. Quoniam uero eos quibus nos leges describimus, non ineptos harum rerum iudices futuros speramus, multa eis committēda censemus. Verum quod sæpe in superioribus diximus fecimusq;, putantes descriptione formaq; punitionum dicta, exempla iudicibus, quæ nunquam transgrediatur, dari oportere: id & tunc recte factum est, & nunc quoq; obseruare uolumus, ad leges ferendas iterum redeuntes. De uulneribus igitur ita sanciamus. Siquis uoluerit cogitaueritq; amicū hominem ex ijs quos prohibet lex, interficere: uulnerauerit autem, nec interficere potuerit, hunc omni remota misericordia, non aliter quàm si uita priuasset dare cedis supplicium cogere, nisi fortunam eius non omnino proteruam dæmonemq; coleremus: qui tam uulneratum quàm uulnerantem misericordia prosecutus, infelicitati utriusq; obstitit: fecitq; ne uulnus huic letiferum, illi fortuna calamitasq; execranda infligeret. Huic ergo dæmoni habebimus gratiam, utq; eius beneficio minime aduersati, ab eo qui uulnerauit supplicium mortis auferemus: & in uicina ciuitate per totam uitam exulare statuemus, nullo rerum suarum omnium fructu carentem, damno tamen prius restituto, siquid obfuit uulnerato, quod à iudicio rei huius fuerit constitutum. Iudices autem sint, qui cedis essent, si uulneratus obiisset. Si parentes filius, aut seruus dominum consulto similiter uulnerauerit, atq; ita fecisse condemnatus fuerit, scelus morte luat. Quinetiam si frater fratrem aut sororem similiter, uel soror sororem aut fratrem, uxorq; si uirum interficiendi consilio uulneret, aut uir uxorem similiter, perpetuo exulet. His si filij filiaue uel pueri adhuc sunt, rem familiarem exulantis tutores administrent qui eos orbos tutentur. Sin adulti sunt, res quidem ipsas permittant habere, alere tamen exulem non cogant. Siquis uero liberis carens in huiusmodi calamitates incidit, cognati eius usq; in sobrinos cōsobrinosq; tam ex uirorum, q; ex mulierum parte conueniant, & unā cum legum custodibus sacerdotibusq; consilio habito in hanc exulantis domum unam de quadraginta & quinque milibus domibus ciuitatis heredem constituent. In quo sane id cogitare debent, nullam domū de quinque milibus & quadraginta, habitantis ipsius suiq; generis magis esse q; ciuitatis & priuatim & publice. Oportet utiq; ut ciuitas quàm sanctissimas & felicissimas pro uiribus domos suas possideat. Quando igitur aliqua domus infortunio et impietate aliqua inquinatur, quia qui possedit, sine liberis obiit, uoluntariae cedis aut cuiusuis in deos uel ciues facinoris condemnatus, cuius mors uel sempiternū exilium pœna est: primo domus ipsa secundum legē expietur: deinde cognati, ut diximus, cum legū custodibus conuenientes, genus in ciuitate aliquod uirtute præstantissimū fortunatumq; perquirant, in quo plures adolentes sint. quorū unum patri deficientis illius suisq; superioribus quasi filium adoptent: deū precati hunc felicioribus patrifamilias auspicijs prolis propagatorē, successorem domus, sacrorumq; & reliquorū omnium cultorem fore, tandem heredē ipsum secundum legem constituat. Eum uero qui peccauit, sine nomine, sine liberis, sine sorte ulla iacere, quandoquidem huiusmodi calamitatibus premis, patiantur. Non est autem in omnibus rebus terminus termino coniunctus. Nam ubi confinium aliquod commune est, ibi hoc inter rerum terminos utriusq; conuentū, medium fit. Atqui inter ea peccata quæ sponte, & ea quæ non sponte cōmittuntur, quod per iram fit, tale quiddam esse diximus. Uulneris igitur ira facti qui condemnabitur, si sanabile fuisse uulnus euetus ipse monstrabit, duplum damni restituet: sin uero insanabile, quadruplum. Quod si sanabile quidem sit, turpitudinem autem uulnerato ingentem afferat, quadruplum soluet. At uero si quis non solum obfuit uulnerato, uerum etiā patriæ nocuit, quod milite ipsam aduersus hostes priuauerit, similiter puniatur: ac præterea damnum ciuitati restituat, & ultra eam quam ipse debet militiam, pro uulnerato etiam militet: & quicquid illi gerendum erat in bello, ipse agat. Quod si non fecerit, reus sit secundum legem uolenti cuiq; ipsum tanquā neglectorem militiæ accusare: & damnū duplum triplū uel quadruplum, prout iudicibus uisum fuerit, restituat. Si germanus germanum similiter uulnerauerit, contribules & cogna

ti usque ad sobrinos consobrinosque ex uiris simul & mulieribus convenientes tam mares quam foeminae iudicent, genitoribusque ipsum tradant, ut ipsi secundum naturam puniant. Quod si punitio ambigua fuerit, propinqui ex parte uiri determinent. Qui si ipsi non possint, tandem ad custodes legum causam deferant. Si nati nepotesue tale quid genitoribus intulerunt, solum hi iudicent qui annum sexagesimum transegerunt: quibus ueri non ad optium liberi sunt. Et condemnatus, aut morte, aut maiore aliquo, uel non multo minore supplicio puniatur: nec de genere suo quisquam etiam si etatem a lege praescriptam impleuerit, iudicet. Sin uero seruus liberum ira concitus uulnerauit, a domino tradatur uulnerato, ut arbitrato suo iniuriam ulciscatur, nisi uelit damnum ipse recuperare. Quod si serui uulneratique malitia per compositionem factum fuisse quis ambigat, ad iudices deferat: si non conuicerit ita esse, triplum damni restituat: sin uero conuicerit, seruitutis reum habeat eum qui dolose cum seruo egit. qui uero non sponte aliquem uulnerauit, simpliciter damnum persoluat. Nullus quippe legumlator imperare fortunae potest. Iudices autem sint & qui natis nepotibusque ad parentes, a quibus quantum damnū fuerit, declarent. Violentae quidem passiones sunt omnes quas diximus. Violentum quoque omne uerberandi genus. Oportet igitur omnes homines, mulieres simul ac uiros, adollescentes ac senes, ita de his semper existimare. Seniore non paruo interuallo iunioribus proponendum esse, & apud deos, & apud homines, qui feliciter uicturi sint. Cedi ergo senem a iuniore, & turpe est, & odio a dijs habetur. Decet autem iuuenem uerberatum a seniore id ob senectutis reuerentiam patienter ferre. Sic itaque sanciamus. Quilibet seniore & re & uerbo colat. Ac si uiginti annis maior est, quasi patrem si uir fuerit, aut matrem si mulier, reueat. Atque adeo omnibus semper abstineat, qui in ea etate sint qua procreare parereque ipsum potuerint, natales deos ueritus. Abstineat inquam non solum ciue, sed seniore etiam. Peregrinum uero audente in ciuem cadere, si qui caditur, puniendum censet, ad tribunos plebis perducatur, nec ipse uerberet, ut eo magis a cadendis ciuibus suis abstineat, quando etiam a peregrinis se continet. Peregrino similiter aduenaque, sic ut neque inuadendo, neque defendendo uerberibus cadere ipsum audeat. Hic uero magistratus hospitem deum ueritus rem diligenter inquirat, & si peregrinus iniuria ciuem percusserit, uerba totidem ei publico flagello reddant, nequid tale amplius impudenter audeat. Sin uero innocens peregrinus uidebitur, minis eo castigato qui perduxit, ambos dimittant. Aequalis autem si aequalem uel paulo maiorem, nondum tamen patrem, aut senex senem, siue iuuenis iuuenem uerberibus cadant, secundum naturam nudis manibus se defendant. Siquis ultra quadraginta natus annos, siue dum alium inuadit, siue dum se defendit, cadere quinquam audeat, seruilis rusticusque habitus, hoc opprobrium satis punitus uidebitur. Quicumque his monitis obtemperabit, modestus & mansuetus habebit. qui uero proemia haec spernet, hac lege coerceat. Qui aliquem uiginti annis uel pluribus natu maiorem pulsauit: primum quidem qui forte interfuerit, si nec iunior nec aequalis sit, prohibeat: & si non prohibuerit, secundum leges improbus habeat: sin autem uerberato aequalis aut iunior sit, quasi fratrem aut patrem, aut quasi superiorem defendat. ac praeterea iudicio subiectus sit: qui seniore, ut diximus, uerberauit: & si damnabitur, non minore quam annuo tempore uinciatur. imò etiam maiore, si modo iudicibus id uidebitur. Si peregrinus uel incola uiginti annis uel pluribus seniore pulset, praesentes ea lege qua diximus opitulentur, & qui condemnatus fuerit, si peregrinus quidem est, sed non incola urbis, biennium uinciatur: sin autem incola urbisque habitator legibus non obtemperat, triennium, nisi iudices decreuerint diutius detinendum. Qui uero praesens fuerit, nec opitulatus secundum legem sit, si de primo maximoque sit censu, mina damnetur: secundum uero census si fuerit, drachmis quinquaginta: tertium, triginta: quartum, uiginti. Horum iudices sint ductores exercitus, praefecti ordinum, tribuni, equitumque magistri. Legum uero, ut uidetur, aliae ad bonorum hominum doctrinam ponuntur, ut per eas intelligant quo pacto inter se amice uersent: aliae ad contempendam illorum pertinaciam, qui indomiti natura sunt, spretaque omni disciplina, nulla ratione mouentur, quin ad omnem ruant improbitatem. Hi sequentium uerborum causa sunt: his legislator necessitate coactus leges imponit. Ipse namque nullum uellet usum necessitatemque legum unquam fore. Quicumque igitur parentibus aut auis inferre manus ausus fuerit, nec superiorum indignationem deorum, nec inferiorum supplicia ueritus: sed quasi sciat quae nescit, dicta a prae-

Senum
ueneratio

fcis

scis omnibus despiciens, præuaricatur: is ultimo ut auertatur expieturque remedio indiget. Mors autem ultimum non est: sed extrema magis sunt inferorum supplicia: quæ licet uerissime narrentur, auertere tamen huiusmodi animos nequeunt. Quoniam si auerterent, nulli qui parentes scelerate pulsarent unquam reperirentur. Quare oportet horum flagitiorum supplicia in hac uita non inferiora illis quæ apud inferos sunt, sed æqualia pro uiribus ponere. Ita igitur sanciamus. Siquis non furiosus patrem aut matrem, eorum uel superiores pulsare audebit, primum ut in superioribus, opem præsentem ferant. Et incola quidem uel peregrinus, si opitulabitur, in publicis certaminibus tanquam præses alijs præponatur, sin minus, à regione uniuersa perpetuo exterminetur. Sin autem incola non sit, auxiliatus quidem laudem: non auxiliatus, uituperium consequatur. Seruus opitulatus liberetur: non opitulatus, centies publico cædatur flagello. Et si in foro id contigerit, ibidem à uenaliu reru curatoribus puniat. In alijs partibus urbis similiter ab ædilibus qui præsentem fuerint. Eodem modo extra urbem in agro ab his qui curandis agris tunc præsentem. Quod si ciuium aliquis parentibus à filio uerberatis præsentem fuerit, siue uir, seu mulier, siue adolescens, seu senior, defendat protinus, scelus cõclamans. Qui auxiliari noluerit, Iouis patrii ac generis seruatoris imprecatione per legem prematur. Demum quicumque pulsasse parentes cõdemnabitur, primum perpetuo exulet: deinde & à sacris omnibus arceatur. qui si minus abstineat, à principibus agri uerberibus & omnino utcumque uoluerint plectatur, & si ab exilio reuertatur, morte peccata luat. Quisquis uero liber, cum huiusmodi homine comedet aut bibet, uel aliquo pacto unam quicquam geret, aut tanget, aut sponte loquetur, is nec in templum ingrediatur, nec in forum, nec omnino in ciuitatem proficiscatur, antequam mundetur. putare namque debet scelerato se cõmercio contaminatum. Quod si non obtemperauerit, sed ciuitatem & templa inique coinquinet: quicumque magistratus fieri hoc senserit, nisi confestim punierit, maximarum iniuriarum reus est habendus. Si seruus liberum hominem, seu ciuem, siue peregrinum pulset, præsentem quilibet auxilium afferat. Sin minus, prædicta secundum censum multa puniatur. Qui ergo præsentem erunt, pulsato succurrant: uinciantque pulsantem, & ei uinctum tradant, cui fecit iniuriam. Qui in compedibus teneat, uerberibusque ut uelit, ita pulset, ut nullum domino inferat damnum, deinde ipsum domino habendum reddat secundum legem. quæ ista sit. Si seruus liberum hominem non imperantibus magistratibus uerberauerit, dominus à pulsato uinctum ea conditione accipiat, ut non antea soluat, quam pulsato seruus ipse solutione se dignum esse iam persuaserit. Hæc uero eadem leges ad hæc omnia mulieribus inuicem ad uiros, uirisque ad mulieres communes esse debent.

ARGVMENTVM MARSILII FICINI IN DIALOGO
 gum decimum de Legibus.

FXORDIVM decimi epilogum supplet noni, admonens tractanda esse iudicia de ui in rem ipsam illata, post iudicia de ui in personam in nono disposita. Quoniam uero nulla uis diuina in tolerabilior est, quam quæ contemptu quodam infertur: nimirum contumelias & iniurias uel in personam, uel in rem ex contemptu proprie natas in propria capita seligendas esse decernit: & has quidem sub quinque capitulis. Aut enim in sacra publica, aut priuata sacra, aut contra parentum reuerentiam: uel contra præstantiam magistratus, uel contra ciuilem gentilemque alicuius ciuis dignitatem committitur. Hæc ergo exactissime iudicanda cæteris tam auctoribus legum quam magistratibus iudicibusque committit. Distinguit post hæc à cæteris ea quæ in deorum contemptum fiunt, quasi omnium ultra quæ dici possit grauissima: in quibus decimi huius omnis uersatur intentio. Sed primo quidem quid intersit sacrilegium inter atque impietatem, innuit. Sacriligium sanè rapinam nominat, siue res, seu persona cõsecrata superis rapiatur. Atque id quidem uelut species quædam sub ipso impietatis genere continetur. Nam ultra sacrilegium sub impietate comprehenduntur, & cætera multa in deorum contemptum siue cogitata siue dicta seu facta, & commissa pariter & permissa atque etiam prætermissa. Ac ne quid nos lateat, ad impietatem etiam pertinet familiaritas & cõmunio omnis seu in cibis seu uerbis cum ijs inita, qui ob nefaria scelera arcetur à sacris, qui & contaminati cæteros quoque uel ipsa propinquitate cõtaminant. Quæ quidem de re in calce noni ita pertractat, ut uaticinari uisus sit execrationes quotidie factas à nostris prophanos à cõmunione ecclesie propellentibus. Proinde medicus noster animos impietatis morbo languentes diligentissime purgaturus, in primis causas huius morbi perquirat. Ac dum inquirat, Euangelicam tradit sententiam. Quicumque enim inquit, de deo crediderit secundum leges, religiosus erit, neque prophanum quicquam uel agat aliquando, uel loquetur.